

«Шануй і поважай те, що маєш,
і ніколи не жалкуй за тим,
чого не маєш» –
таке життєве кредо Тадея ЕДЕРА

Лариса МАРЧУК

Коли генеральний директор Львівського національного театру опери та балету імені Соломії Крушельницької Тадей Едер виходить на сцену вітати шанованих глядачів, він завжди має на сорочці білого метелика (варто зауважити, що цю пікантну деталь чоловічого святкового одягу галичани називають дещо інакше – «мотиль»). У такі врочисті хвилини пан директор неначе виростає (насправді маючи зріст Чарлі Чапліна) – на нього сходить дух аристократизму, і зал уже не може стриматися, він зривається бурхливими оплесками, наче той зараз співатиме на біс. Усі чекають слів пана Тадея. Бо вони – то вітання-звертання, випущені в зал, наче білі мотилі, що летять на світло і вказують на чистоту та велич прекрасного світу мистецтва, який дарує театр своїм глядачам. Бо слова директора не розходяться з його ділами.

Повернення Соломії

Тадей Едер надає перевагу словам із часткою «най», яка вказує на високий ступінь якості того, за що він береться: чи то проект вистави, чи то ремонт залу, чи реставрація гримерок, чи заміна крісел, чи виготовлення костюмів, – усе має бути виконано найкраще. Пан директор особливо полюбляє слова – найгарніший, найбільший, найпрекрасніший, найдорожчий тощо. Тому амбіції директора – це його «перпетуум-мобіле» (вічний

двигун), який повсякчас генерує нові ідеї.

Тадей Едер обійняв посаду генерального директора 1998 року, а разом із нею і весь театр. А це велетенський корабель, який сяяв позолотою, кришталем і здіймався вгору величними скульптурами. Та його трюми-підвали кишіли щурами, вбиральні-туалети були наповнені терпкими непарфумованими запахами, за кулісами панували безлад і хаос, гримерки, репетиційні зали

потребували ремонту, в актовому – скрипіли крісла й підлога... А за рік у Львові мала відбутися зустріч президентів східноєвропейських країн. І Львівський театр опери та балету як перлина архітектури мав стати основним місцем прийому й перебування високоповажних гостей. На підготовку залишалося менше року. І все-таки Тадей Едер наважився реставрувати живопис у дзеркальному залі та інші малярські твори, які прикрашають інтер'єр театру. До того ж узявся обновили крісла в актовому залі. Старий велюр замінили новим. Мало хто вірив, що директоріві вдасться з усім учасно впоратися.

– Я керуюся принципом: не в ім'я своє, а для громади, – сказав Тадей Олександрович. – Саме така позиція притягує до мене людей-професіоналів, які допомагають здійснити все заплановане. Часу було обмаль – лічені місяці, і жодних пояснень – «або пан, або пропав».

І на прес-конференції з нагоди саміту президент Австрійської Республіки Томас Клестьль сказав численним зарубіжним журналістам, що львівський театр нагадує йому Віденську оперу – такий він ве-

Факсе

Тадей Олександрович ЕДЕР розпочав трудову діяльність 1967 року як артист оперної студії Львівської консерваторії. 1968 рік – артист заслуженої хорової капели «Трембіта».

Цього ж року закінчив вечірній юридичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка. 1970–1998 рр. працював адміністратором, заступником директора Львівського театру опери та балету й директором Львівської обласної філармонії. З серпня 1998 року – на посаді генерального директора Львівського театру опери та балету імені Соломії Крушельницької. Тадей Едер – заслужений працівник культури України, повний кавалер орденів «За заслуги», має орден Ярослава Мудрого V ступеня, Володимира Великого II ступеня, лауреат Міжнародної премії Лео Вітошинського (Австрія), лауреат Міжнародної премії Михайла Стріхаржа (Німеччина). Нагороджений офіцерським Золотим Хрестом Польщі, медаллю імені Олександра Пушкіна (Росія).

личний і красивий. Ця похвала була лише стартом перед сміливими, а часом і зухвалими стрибками до вершин, які підігрівали амбіції директора.

Тадей Едер поставив перед собою завдання повернути до Львова ім'я примадонни світової опери Соломії Крушельницької, назвавши її ім'ям Львівський театр опери та балету, бо тут вона виступала. Це ламало стереотипи в свідомості чиновників-бюрократів. Їх обуренню не було меж. Адже театр з 1956 року вже мав ім'я відомого письменника-революціонера Івана Франка. Як можна зректися титана-патріота Івана Франка і замінити його ім'я на ім'я співачки Соломії Крушельницької, яка все життя співала поза межами України, за

кордоном? Та пан Едер був готовий до будь-якого спротиву, він терпляче писав листи, в яких аргументував, переконував, шукав впливових людей. І таки знайшов. 2000 року указом Президента України Львівському театру опери та балету надано ім'я Соломії Крушельницької. Так знаменита Соломія повернулася до рідного Львова. У пропаганді імені славної українки Тадей Едер пішов далі. Він підтримав та розвинув Міжнародний конкурс молодих вокалістів імені Соломії Крушельницької, який започаткував головний диригент театру Ігор Лацаніч, і надав йому високого статусу. Талановита молодь із різних країн нині має за честь приїздити на цей

конкурс. А в дзеркальному залі театру з'явилося бронзове погруддя Соломії Крушельницької. Пізніше з ініціативи Тадея Едера львівський скульптор Ярослав Скакун виготовив ще один бюст відомої співачки, який нещодавно прикрасив музей театру Ла Скала, де виступала оперна діва.

Костюм-трійка — труси, майка й фуфайка

До святкування 100-річчя Львівського театру опери та балету, який 2000 року відзначали усім містом, Тадей Едер провів велику просвітницьку роботу для підняття статусу театру як осередку високої культури. Його ображало й обурювало зневажливе ставлення до храму культури людей, які дозволяють собі прийти в театр у шортах, майках, джинсах. Перед черговою прем'єрою Тадей Едер часто скликав на прес-конференцію журналістів, виїмав із кишені 20-гривневу купюру, де зображено Львівський театр опери та балету, і, вправно володіючи ораторським мистецтвом і тріхи акторським, пересипаючи свій

виступ афоризмами Сократа й Конфуція, промовляв: «У народі кажуть: молодий довго цілує, а старий довго говорить. Тож прошу прислухатися до моїх слів». Він красномовно розповідав про театр, про те, як тут глядачі можуть насолодитися мистецтвом і красою інтер'єрів. Він ревнов оберігав театр від того натовпу, який вимагає «хліба і видовищ», — відмовлявся здавати в оренду (до речі, за чималі гроші) для виступів розмаїтої попси, не погоджувався, коли місцева влада під час усенародних гулянь ставила перед театром намети й розважала людей не тільки низькопробними концертами-масовками,

а й пивом та горілкою з шашликами, дим від яких здіймався над величною скульптурою Слави на фронтоні театру. Про все це Тадей Едер розповідав під час зустрічей з пресою. Частуючи журналістів кавою, особливо просив, щоб повідомили у своїх ЗМІ, що в костюм-трійці — трусах, майці та фуфайці — до Львівської опери вхід заборонено. І таки достукався до серцець львів'ян: після святкування 100-річного ювілею вони збагнули, яким неоціненним скарбом володіють, що, купивши найдешевший квиток (за 20 гривень), мають змогу гідно, по-панськи одержати задоволення від краси театру.

Папа Римський благословив українського «Мойсея»

І знову Тадей Едер замислює, на перший погляд, неможливе: спеціально до ювілею театру замовити написати оперу «Мойсей». На такий крок ще ніхто не наважувався. Для цього потрібні мільйони. Де ж їх узяти? Хто в Україні їх дасть? «Ну, це вже цілковита утопія! — сміялися професіонали в Міністерстві культури. — Ось до чого нездорові амбіції чоловіка доводять!» Та нащо переконувати того, хто не ві-

рить? «Повір Богу, що ти зможеш!» — ці слова святого Авви Дорофея особливо припали до душі Тадею Едеру. Він пише листа до Папи Римського Івана Павла II і просить моральної та фінансової підтримки для постановки опери «Мойсей» у зв'язку зі 100-річчям театру. Папі Римському сподобався задум, і він благословив постановку опери «Мойсей», ще й дав необхідні кошти. Оперу замовили українському композиторові Мирославу Скорику. Але через технічні причини оперу не встигли поставити до театрального ювілею, прем'єру призначили на рік приїзду Папи Римського Івана Павла II до України — 2001-й.

— Ми сподівалися, що під час відвідин Львова Папа Римський побуває в театрі, — розповіла оглядачеві журналу «Віче» керівник літературної частини Надія Труш, — але в офіційній програмі перебування Папи Римського наш театр навіть не значився серед об'єктів, які має відвідати чи зупинитися понтифік. Проте наш директор і тут зумів переконати організаторів

та змінити ситуацію. Під час маршруту папа-мобіля проспектом Свободи на прохання Тадея Едера все-таки передбачили зупинку понтифіка біля нашого театру. Вся постановочна трупа опери «Мойсей» вийшла назустріч Іванові Павлові II, хор стояв на театральній сцені. Папа Римський зупинився й благословив артистів та подарував постановникам пам'ятні медалі.

— Я завжди пам'ятатиму слова, які сказав Іван Павло II: «Шануй і поважай те, що маєш, і ніколи не жалкуй за тим, чого не маєш». Вони стали моїм життєвим кредо, — каже Т. Едер.

Сторіччя театру спочатку відзначили в Києві, в Національній опері, де зачитали указ про надання Львівському театру опери та балету звання Національного. Однак тоді цього статусу театр не одержав. Тадею Едеру довелося довгі п'ять років оббивати пороги міністерських кабінетів і звітувати про успіхи творчого колективу театру, аби, нарешті, 2005-го задекларований документ став чинним.

Мистецькі проекти

Щоб підняти статус театру й увіковічити пам'ять творчих особистостей, які тут працювали, Тадей Едер замислив створити у дзеркальному залі галерею скульптур. Першим виготовили бронзове погруддя Соломії Крушельницької, згодом – погруддя співаків Олександра Мишуги, Модеста Менцініського, художника Євгена Лисики, диригента Ярослава Воцка.

Опісля в пана Тадея народився новий задум. Неперевершений за архітектурним декором оперний театр має демонструвати зі сцени такі самі вишукані й багаті костюми. Одяг на артистах має бути розкішним, як у справжніх графів і графинь. Таке завдання поставив художній керівник театру Тадей Едер. Тоді з'явилися в новій постановці, декораціях і костюмах блискучий «Бал-маскарад» Верді, балети «Дон Кіхот», «Повернення Батерфляй», які зачарували глядачів високою естетикою. Пізніше директорові спало на думку влаштувати гастролі театру на престижних сценах Європи. Відтак Тадей Едер налагодив контакти з Варшавською оперою, тож поляки дивилися львівського «Мойсея», «Бал-маскарад» та «Есмеральду». А

згодом поїхали до Чехії, в місто Злін. У планах Едера – контракти зі столичними театрами. Вже розпочалася співпраця з театрами Білорусі, Росії, Македонії, а також у Гельсінкі, Празі, Братиславі й Будапешті, надійшло запрошення з Австрії та Румунії.

У Варшаві Тадей Едер познайомився з головою Асоціації європейських оперних театрів Ніколасом Пейном. Маючи неабиякий талант установлювати контакти й схилити симпатії людей на свій бік, Тадей Едер запросив Ніколаса Пейна в гості до Львова. Пейн приїхав, оглянув театр, вистави і дав високу оцінку побаченому. Так, Львівський театр опери та балету імені Соломії Крушельницької став членом Міжнародної асоціації «Opera Europa» – четвертим на пострадянському просторі і єдиним в Україні. Це підняло статус театру за кордоном, відкрило нові шляхи для гастролей.

– Від жовтня і до кінця 2010 року Львівський театр опери та балету імені Соломії Крушельницької святкує своє 110-річчя. Це свято не одного дня і не одноразова акція, – наголосив для журналу «Віче» Тадей Едер. – Ми приготували кілька проектів. Один із них – виставка театральних костюмів, привезених із музею театру Ла Скала, в яких

виступали Пласідо Домінго, Лучано Паваротті, Мірелла Френі, Рената Тебальді та інші. Їх люб'язно погодився надати нам директор музею Ренато Гаравальє.

Тільки завдяки особистому приятелюванню Тадея Едера з директором музею театру Ла Скала в Мілані італійці уперше за всю історію вивезли за межі своєї країни театральні костюми знаменитих акторів із тим, щоб показати їх у Львові. Відтак протягом трьох місяців у дзеркальному залі Львівської опери експонувалися костюми знаменитих італійських співаків.

На святкування 110-ї річниці театру до Львова приїхали солісти, диригенти з Білорусі, Японії, Франції, Польщі та з театрів України. Відбулося погашення поштового конверта, приуроченого до цієї славної дати. Президент України Віктор Янукович нагородив Тадея Едера орденом Ярослава Мудрого V ступеня. Планувалися прем'єри, але Міністерство культури не надало коштів. Тому зробили найнеобхідніше – поновили костюми для вистав. У Національному музеї у Львові відбулася посмертна виставка живопису головного художника театру Євгена Лисики – неперевершеного майстра декорацій.

Заслужений будівельник

Як аристократ духу Тадей Едер швидко вловлює все нове, прогресивне, що може піднести душі людей до нових висот у сприйнятті світу гармонії і краси. Як відомо, жодна творча особистість не створить нічого доброго й світлого в хаосі й безладі. Коли довкола тебе чисто, тепло, світло й комфортно, душа прагне віддавати те, що приймає з навколишнього середовища. Тому для Тадея Едера важливий кожний куточок театру, облаштований на належному європейському рівні, а не лише парадні фойє і зали. А гримувальні, репетиційні зали, туалети для акторів, кімнати відпочинку – все довкола сяє чистотою, злітає світлою органзою легких занавісок на вікнах. У підвалі

театру з'явився респектабельний ресторан.

– Із чого починається любов? – ставить риторичне запитання пан директор і сам відповідає: «Із запаху». І театр має свій аромат піднесеної урочистості, в який усім, хто сюди потрапляє, хочеться спочатку зануритися, а потім злитися в гармонії насолоди.

А щоб створити бездоганний комфорт у приміщеннях театру, комусь із його керівництва треба постійно перебувати в процесі впорядкування і пильно стежити за всім. Хоч як дивно, але й ця робота особливо захоплює Тадея Едера. Постійні реконструкції, оновлення, ремонти різних приміщень

всередині театру, кафе, ресторану, реставрація окремого господарського комплексу тривають уже десять років. Тому колеги називають директора заслуженим будівельником. І йому це подобається. Тут можна швидко досягати гарних результатів. А це ще одне джерело енергії, яке стимулює його як менеджера нових проектів. Попри те, що економічна криза потрясає Україну, що часто змінюються президенти, губернатори, мери, як керівник театру Тадей Едер знає насамперед свій обов'язок, який має виконувати перед людьми, перед суспільством – дбати про процвітання Львівського театру опери та балету імені Соломії Крушельницької.

Як проводжають на гастролі...

Нашу розмову з Тадеєм Едером перервав від'їзд трупи театру на гастролі до Франції.

– Ви коли-небудь бачили, як проводжають артистів на гастролі? – запитав Тадей Едер. – О, це зворушливі хвилини, тоді особливо відчуваєш єдність театральної сім'ї.

Біля театру вишикувалися чотири двоповерхові автобуси. В дорогу вирушали артисти хору, балету, двох оркестрів та солісти-співаки, а також обслуговуючий персонал – загалом 160 осіб. Дехто вже сидів в автобусі й посилав панові

директору поцілунки здала, до багатьох він підходив, подавав руку, обнімав, цілував. Біля автобусів стояли також діти, які проводжали батьків за кордон. Артистів не буде вдома два тижні. Для когось дні минуть швидко, для когось – стануть випробуванням на любов і терпіння. Цікаво було спостерігати за тим, як по-різному реагують люди на від'їзд рідного чи близького. Одні розповідали жартівливі анекдоти на тему вірності й зради. Інші радили, як поводитись і що варити їсти, які ліки вживати, а двоє

молодих людей ніжно цілувалися. Та тільки-но юнак сів у автобус, дівчина не стрималась і заплакала. Тадей Едер підійшов, пригорнув юнку й заспокоїв: «Не плач, дитино, я знаю, там, у Франції, таких, як ти, немає». Атмосфера проводів однозначно віддзеркалювала головне в житті Тадея Едера: ось це його родина, його люди, без яких він не Тадей Едер – генеральний «перпетуум-мобіле» Львівського національного театру опери та балету імені Соломії Крушельницької.

Фото Віталія ГРАБАРА та Олени ХРАМОВОЇ.